

'Ik bedenken graag iets en leef bij invallen'

Nuht
15.8.87

Jaap Stienstra (64), voormalig schooltandarts en 'onbezoldigd burgemeester van Aduarderzijl', duikt op de meeste onverwachte plaatsen in het culturele leven van Groningen op. Rijtuigen spelen daarbij een centrale rol, maar zijn activiteiten hebben een uiterst gevarieerd karakter.

Zijn bezoek ontvangt hij met een op de piano gespeelde polka, 'Pariser Mädchen' geheten. "Pak maar een stoel," zegt hij zonder van het blad op te kijken. Bij het afscheid weerklinkt een 'Serenade', een klassieker uit de salonmuziek. Daartussen liggen drie uur Jaap Stienstra (64). In het telefoonboek staat achter zijn naam nog steeds 'schooltandarts'. Maar sinds hij in 1979 in de Oude Kijk in 't Jatstaat in Groningen in elkaar geslagen werd en daaraan nogal wat lichamelijke ongemakken overhield, zag hij zich genoodzaakt dit beroep voortijdig op te geven.

Tegenwoordig is hij vaker te vinden in zijn weekendhuisje in Aduarderzijl. Of op Aduarderzijl, zoals de ware autochtoon

Jaap Stienstra aan de huiskamertafel, waarop het bandrecordertje van de verslaggever eigenlijk een anachronisme vormt.

(Foto: Han de Graaf)

het hele jaar door alles kopen. Vroeger keek men reikhalzend uit naar de nieuwe Hollandse haring, nadat je de hele winter gepekeld varkensvlees had moeten eten. Zelf gebruik ik bij het koken graag een arsenaal aan kruiden, maar dan ben je weer afhankelijk van gedroogd, of te vers. Speklappen bijvoorbeeld, die moet je niet in het zout zetten en braden, maar insmeren met mosterd. Mosterd is een van de weinige inheemse kruiden hier, vroeger had ieder dorp zijn eigen mosterdmolen. Van bepaalde dingen zijn de mensen zich helemaal niet meer bewust. Ze binden de soep met een roux of doen in een heldere soep vermicelli. Bind de soep maar eens met haverhout, dat heb ik geleerd bij mevrouw Van der Hoop op de Fraeylemaborg. Die kreeg iedere middag havermoutsoep. Heerlijk. Op de oude borgen had je ook de zogenaamde aardperen, een aardappelgewas met bloemkoolsmaak. De macrobiotische keuken heeft ze weer ontdekt. Daar heten ze nu topinamboers.

Vroeger was men ook veel meer geïnteresseerd op het vlees. Wat ze nu een bourgondische stoofpot noemen, was vroeger het normale vlees eten. Een pot boven het vuur, daar vlees, uien en kruiden in en dat stond uren op. Dat heerlijke draadjesvlees. In de old inns in Engeland hebben ze dat gebruik beter geconserveerd. Een pot hangt daar wel eens tien of vijftien jaar boven het vuur. Telkens als er vlees uitgehaald wordt, zijn ze er klaar voor.

**was autohthou-
zegt. Een kapiteins-
woning, waarvan
tweederde afgebrand
was en die hij in 1961
voor achthonderd
gulden kocht. Het he-
le dorp was uitgestor-
ven en bestond uit
louter bouwval. Jaap
Stienstra plantte er ei-
genhandig vijfdui-
zend bomen en kocht
er nog een huisje bij.
Om een terrein te heb-
ben om zijn auto neer
te zetten. Geksche-
rend noemt hij zich-
zelf wel eens de "on-
bezoldigd burge-
meester van Aduar-
derzijl". Maar dan wel
een burgemeester die
op de meest onver-
wachte plaatsen in
het culturele leven
van Groningen op-
duikt: "Het begint
meestal met onuit-
gesproken gedach-
ten, met spinsels. En
dan langzamerhand
komt er vorm in."**

Voor zijn studie tandheel-
kunde in Groningen nam
Jaap Stienstra de tijd. Hij
deed er vijftien jaar over.
Jaap Stienstra: "Nou ja, ik was
een half jaar aan de studie en in
die andere helft deed ik wat anders.
Die studie vond ik wel aardig,
maar ik haalde er toch niet de
volle bevrediging uit. Het was me
allemaal een beetje te technisch.
Wat ik allemaal deed? Geroeid,
toneel gespeeld, gezongen. Ik
ben alleen geen lid geweest van
De Groene Pommerans, de bil-
jartvereniging van Vindicat. Daar
kon ik niets van, daar ben ik dan
ook maar twee keer geweest. Wel
zat ik in Pragmaticum Illustre, een
soort culturele industrie werd dat.
We organiseerden tentoonstellin-
gen, film, lezingen en wat al niet
meer. We zijn toen ook begonnen
met een cursus welsprekendheid.
Daar hadden we een instructeur
voor. Dat liep zo geweldig, we
hadden op een bepaald moment
drie cursussen tegelijk. Maar later
had deze man er niet zoveel zin
meer in en toen ben ik het zelf

maar gaan doen. Dat heb ik 25
jaar volgehouden, elke maandag-
avond." Waarop Jaap Stienstra
spontaan een college welspre-
kendheid geeft. Het ontwikkelen
van een persoonlijk sprekersge-
drag is het allerbelangrijkste, zo-
veel is wel duidelijk.

Explosie

De beste manier om een provin-
cie te leren kennen is waarschijn-
lijk schooltandarts worden. Jaap
Stienstra: "We waren met twaalf
tandartsen bij de Schooltandver-
zorgingskring Groningen, die de
hele provincie door gingen. Je
had allemaal een rayon, maar dat
verschoof nogal eens. Ik ben in 26
gemeenten geweest, op het laatst
in de stad. Ik heb eens een keer
een voorzichtige schatting ge-
maakt, ik denk dat ik zo'n 80.000
kindergebitten heb behandeld.
Het trok mij altijd al aan, het
werken met kinderen. Bovendien,
als je niet getrouwd bent, zoals ik,
en geen gezin achter je hebt, kun
je beter een dienstverband heb-
ben dan een particuliere praktijk.
Het zijn voor een deel ook zakelij-
ke overwegingen geweest." Bij het
onderwijzend personeel uit die
tijd had Jaap Stienstra de repu-
tatie, dat hij het talent had om
een klas binnen vijf minuten met
zijn verhalen volledig op de kop te
zetten. Met voldoening kijkt Jaap
Stienstra op deze aanpak terug:
"Ja, voordat ik met een nieuwe
klas begon, ging ik het lokaal bin-
nen en liet de kinderen collectief
reageren. Dat gaf natuurlijk een

**'Ik heb niet het gevoel
iets misgelopen te zijn'**

verschrikkelijke herrie, zeer ten
nadele van de discipline in de
klas, maar toch was het een ge-
weldige tijdwinst. De kinderen
hoefden zich bij mij niet meer in-
dividueel af te reageren, de explo-
sie was geweest. De onrust in de
klas was natuurlijk hevig, maar
ook afzienbaar.

Weet je wel dat je in elke klas een
geheid systeem hebt? De 'pac-
king order' noemen ze dat. In elke
klas heb je een leider. Daar speel-
de ik op, want ik vroeg altijd wie
het eerste wou. Het was dus in
dat geval ook een eer dat hij zich
ook dan manifesteerde als leider,
die het eerste ging. Of bij de
eerste drie zat, want ik nam

steeds drie kinderen mee. De
eerste mocht de vierde uitkiezen,
de tweede de vijfde en zovoort.
Dat systeem is zo geheid, dat ik
op een bepaald moment een kind
in de stoel had, dat zei: is dat nou
niet gek, ik ben nu al voor de vijf-
de keer het laatste gekozen.
Die twee andere kinderen mocht-
ten dan bij de behandeling kijken.
Dat was een hele steun voor het
kind, dat in de stoel zat. Dat je niet
in een godverlaten eenzaamheid
aan zo'n oude man was overgele-
verd. Bovendien legde ik eerst al-
les uit, zeker in de eerste klas.
Laatst nog in Garnwerd. Ik uitleg-
gen: hier komt het water uit, daar
lucht. Ik liet een spiegeltje zien.
Dat jongetje in de stoel liet het al-
lemaal gelaten over zich heenkom-
men en zei toen: "Lul nou nait
laanger, moar boor".

Appel en een ei

Mede-oprichter van het Nationaal
Rijtuigmuseum, oprichter van de
stichting 'De Koetsewagen',
bestuurslid van de Compagnie ter
Instandhouding van het Oude Ge-
rij, organisator van vele tochten
per koets: wie het in Groningen
over koetsen heeft, kan niet om
Jaap Stienstra heen: "In 1956
hadden we de laatste grote stu-
dentenserenade, je weet wel zo'n
avondoptocht met fakkels en rij-
tuigen bij de opening van het ac-
ademische jaar. Omdat de stalhou-
derijen, zoals Goldhoorn en Nien-
huis, in die tijd langzamerhand
verdwenen, waren er voor de se-
renade nog maar vijf rijtuigen be-

schikbaar. Ze vroegen mij toen
om er iets aan te doen. We kregen
wat subsidie van de senaat. In die
tijd kon je de rijtuigen nog
voor een appel en een ei krijgen,
je kocht ze voor 25 of dertig gul-
den. Voor een hele mooie koets
moest je honderd gulden neertel-
len. Die kost nu zeventienduizend
gulden. Maar goed, in 1956 hadden we
twintig rijtuigen in de serenade.
Die werden voor die ene dag ge-
bruikt, maar waar moesten ze
toen heen? Ze hebben eerst een
tijdje in de veeopslag van Wiegers
in de Verlengde Lodewijkstraat
gestaan. Dat is eigenlijk de aan-
leiding geweest om er op uit te

gaan om de rijtuigen permanent
onder dak te krijgen. Zo zijn we
dan op Nienoord terechtgekome-
nen. De rijtuigen die toen hebben
meegereden, staan nog allemaal
in het museum.

In 1976 ben ik nog met een rijtuig
naar Den Haag geweest naar de
minister. De stalhouderij van Van
Bergen stond op opheffen. Vijf da-
gen hebben we er over gedaan in
een landauer met een groot bord
er op 'Groningen-Den Haag'.
Toen we de laatste dag Wasse-
naar binnenreden, kwam er een
heer op ons af, met een gouden
bril en een wandelstok en die
vroeg: 'komt u echt uit Gronin-
gen?' Toen zeiden wij: ja, me-
neer. 'Nou,' zegt 'ie, 'dan bent u
vanmorgen op tijd weggegaan.'
De mensen hebben er geen notie
van, wat de kruissnelheid is van
een rijtuig. Door de bank gemen-
men, met de rusttijden van de
paarden er bij, moet je rekenen op
een kruissnelheid van zeven kilo-
meter per uur. De reiziger raakt
ook vermoeid hoor. Wij waren na
die tocht naar Den Haag gerad-
braakt. Vreselijk, wat die mensen
vroeger hebben moeten
doorstaan. En dan reden wij ook
nog in geveerde rijtuigen op gum-
mibanden. Vroeger had je alleen
maar rijtuigen zonder vering en
dan op ijzer."

Wespesteek

Een begrip apart in Groningen is
de Hamsterkring, een soort open
podium, waar de mensen een
keer in het jaar kunnen optreden.
Jaap Stienstra: "Op het moment
dat de avond begint weten we niet
hoe die zal verlopen. We vragen
wel of er iemand iets wil voordra-
gen of wil musiceren, maar we
plannen niks. En zolang de Ham-
sterkring bestaat, en dat is straks
vijfentwintig jaar, is nog nooit een
avond hetzelfde geweest. We
hebben allerlei soorten mensen
gehad: solo-instrumenten, strijk-
kwartetten, zangkoren, declama-
tie van gedichten, het vertellen
van verhalen, Japanse knipkunst,
bloemschikken, diorama's, een
doedelzakspeler, iemand met een
waldhoorn, ik geloof dat we alleen
nog nooit een goochelaar hebben
gehad. Er wordt niet gekeken
naar kwaliteit. Je moet de mensen
ook niet afremmen en het aardige
is, dat er ook wel eens wat mis-
gaat. We hebben eens een pianist
gehad, die even een wals van
Chopin zou spelen. Toen hij de
bladzijde moest omslaan, raakte
hij er uit. Iemand riep: maar weer
overnieuw, hoor! Hij begon over-
nieuw en laat 'ie nou op hetzelfde

punt weer haperen. Het was een
nogal bekende wals van Chopin
en toen hij weer op het einde van
de bladzijde kwam, begreep de
zaal zijn plicht: samen hebben we
hem de bocht omgezongen. Maar
de mensen gaan nooit echt af, dat
is ook niet nodig."

De organisatoren van de Ham-
sterkring waren vroeger dokter
Jansma en zijn vrouw ('tante
Blanche') uit Den Ham. Toen de
organisatorische rompslomp hen
wat te veel werd namen Jaap
Stienstra en de zangpedagoge
Maria Westerhuis uit Zuidhorn de-
ze taken over. Op een toevallige
manier kwam het contact tot
stand. Jaap Stienstra: "Ik stond
eens een keer met de schooltand-
artsbus in de herfst bij een school
in Den Ham. Toen ging ik toevallig
op een wesp zitten. Nu had ik net
in de zomer daarvoor twee bij-
ensteken gehad, waar ik een ge-
weldige allergische reactie op
kreeg. Toen zei de dokter: je moet
oppassen, je bent er hypergevoe-
lig voor, een wespesteek kan bij
jou dodelijk zijn. Je moet dan di-
rect naar een dokter. Ik in Den
Ham dus naar een kruidenier: is
er hier ook een dokter in de buurt.
Hij stuurde me naar Jansma, die
was al met pensioen. Hij vroeg
wat er aan de hand was en zei:
wacht maar, ik haal wel even iets
van boven, doe jij je broek alvast
maar naar beneden. Ik stond daar
dus in de hal, met mijn broek op
de hielen, voorovergebogen en
met mijn achterwerk naar de ka-
mer toe. Op dat moment deed
mevrouw Jansma de deur open
en keek naar mijn ontblote achter-
deel. Daar schrok ik zo van, dat ik
mij gauw omdraaide naar de voor-
deur, waar net de postbode bin-
nenstapte. Ik heb mij nog nooit in
zo'n netelige positie gevoeld als
daar toen in de hal van dokter
Jansma." Ook Jaap Stienstra be-
hoorde al gauw tot de optredende
artiësten van de Hamsterkring.
Zijn creaties van de Graaf van
Bonporti, die plotseling in deze tijd
werd gezet, genoten een zekere
faam.

Jaap Stienstra: "Ik heb een be-
paalde creativiteit en ook een gro-
te fantasie. Ik bedenk graag iets
en leef bij invallen. Bij intuïtie."

Mosterd

Jaap Stienstra maakte een
diepgaande studie van de kook-
kunst van vroeger en schreef het
boekje 'Culinaria der Groninger
borgen', vol met oud-Groningse
recepten: "Tegenwoordig zijn we
elke oriëntatie kwijt wat de seizoe-
nen betreft. Je kunt tegenwoordig

(Foto: Han de Graaf)

kens als er vlees uitgehaald
wordt, gooien ze een nieuw stuk
er bij. En neem een typisch begra-
fenismaal. Daar werd veel gegeten.
Dan at men grauwe erwten
met geweldige rozijnen, en daar
gesmolten boter en bruine suiker
over. Dan denk je: wat een combi-
natie, maar probeer het maar
eens. De toon van de keukens
werd natuurlijk aangegeven door
de kookboeken van de Groninger
borgen. De borgbewoners wissel-
den recepten uit en daaruit
ontstonden dan de zogenaamde
plaatselijke nieuwe ideeën.
Bij een bruiloftsmaal zat de
aantrekkelijkheid 'm in de veel-
heid van het aanbod. Vorig jaar,
tijdens een postkoetsrit tussen
Groningen en Aschendorf, heb-
ben we zoiets nog klaargemaakt.
Tweeëntwintig gerechten in grote
gamellen, die je dan gaat combi-
neren. Zodat je op een bepaald
moment witte bonen met gestoof-
de zoete pruimen zit te eten, of
rijst met gestoofde uien. Wie eet
zoiets nog tegenwoordig? Maar
dat is heel amusant eten hoor, ze-
ventig of tachtig mensen hebben
daar toen gegeten. Alles ging
schoon op."

Mozart

Rijtuigen blijven evenwel een
centrale rol in het leven van Jaap
Stienstra vervullen. Momenteel
werkt hij aan de tekst voor een
dans- en zangspel over Mozarts
reis van Wenen naar Praag, op
basis van een novelle van Eduard
Möricke. Jaap Stienstra: "Mozart
is een man, die veel in een rijtuig
gezeten heeft, de Linzer symfonie
heeft hij bijvoorbeeld helemaal in
een rijtuig gecomponeerd. Het
leek me wel leuk om de reis van
Mozart naar Praag, waarin de
première van 'Don Giovanni' zal
plaatsvinden en hij onderweg het
kasteel Schinburg aandoet, om
dat in een plaatje terug te gieten,
met alles er op en er aan. Op tien
vierkante meter." Toch heeft Jaap
Stienstra niet het gevoel, dat hij
zijn carrière is misgelopen: "Ik heb
niet het gevoel iets misgelopen te
zijn. Misschien ging het ook wel
gemakkelijker omdat er geen dwang
achter zat. Zoals het idee van
Mozarts Praagse reis ook, dat slui-
mert eerst een poos in je gedachten.
Dan komt het idee: daar kun je
iets van maken, dan ga je gericht
zoeken en stuit je op die novelle
van Möricke. Eerst zijn het onuit-
gesproken gedachten, spinsels
en dan komt er langzamerhand
vorm in. Dat is het leuke er van."